

Türkiye’de fındık üretim alanlarının daraltılması politikası

Bakiye KILIÇ TOPUZ¹, Osman KILIÇ², İsmet BOZ², Gamze AYDIN ERYILMAZ³

¹İğdır Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, İğdır

²Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Samsun

³Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Meslek Yüksekokulu, Park ve Bahçe Bitkileri Bölümü, Samsun

Alınış tarihi: 16 Mayıs 2018, Kabul tarihi: 18 Ekim 2018

Sorumlu yazar: Bakiye KILIÇ TOPUZ, e-posta: bakiye.topuz@igdir.edu.tr

Öz

Türkiye’de fındık; milli gelir, istihdam ve ihracattaki öneminden dolayı stratejik bir konuma sahiptir. Türkiye’nin dünya fındık üretimindeki payı 2017’de 675 bin ton ile %67.1 olup, bunu %13.1 ile İtalya, %4.3 ile Azerbaycan ve %2.9 ile ABD takip etmektedir. Fındık alanlarının plansız bir şekilde artması, özellikle 1980’den sonra arz fazlası sorununu ortaya çıkarmıştır. Arz fazlasının her yıl devam eden bir sorun haline gelmesi nedeniyle, 1983’de çıkarılan 2844 sayılı kanunla fındık alanlarının kontrol altına alınması amaçlanmıştır. Bu makalede, Türkiye’de fındık üretiminin önemi ve kanun sonrası illere göre fındık sökümünün yapıldığı alanlar ile fındık yerine tercih edilen ürünler ortaya konulmuştur. Fındık alanlarının kontrol altına alınmasını amaçlayan kanun, fındık alanlarının daraltılmasında etkili olamadığı gibi, yeni fındık bahçelerinin kurulmasına da engel olamamıştır. Aksine, sökümün uygulandığı il ve ilçelerde fındık dikim alanları artmaya devam etmiştir. Fındık sökümünün gerçekleştirildiği 2002’den günümüze kadar söküm için hedeflenen üretici sayısının %1.1’ine, hedeflenen alanın ise %0.6’sına ulaşılabilmiştir. Söküm yapılan iller arasında %83.4 (9.2 bin da) ile en fazla söküm yapılan alan Samsun’da gerçekleşmiştir. Bunu %11.3 ile Sakarya ve %3.3 ile Düzce takip etmektedir. Fındık sökümünün yapıldığı alanlarda, fındık yerine en fazla tercih edilen alternatif ürünler mısır, kivi ve ceviz olmuştur.

Anahtar kelimeler: Fındık, fındık sökümü, alternatif ürünler

The restriction policy of hazelnut areas in Turkey

Abstract

Hazelnut production in Turkey is extremely important due to its contribution to national income, employment and exports. As of 2017 Turkey was responsible 675 thousand tons, for 67.1% of world hazelnut production, followed by Italy with 13.1%, Azerbaijan with 4.3%, and the USA with 2.9%. An unplanned increase in hazelnut areas, especially after 1980, raised the issue of excess supply. As the supply surplus became an ongoing problem every year, government policy aimed to control hazelnut areas with the law numbered 2844 that was gazetted in 1983. In this paper, the importance of hazelnut production to Turkey, the post-law hazelnut areas removed from production in every province, and the alternative crops substituted for hazelnuts are examined. The law enacted to control hazelnut areas was neither effective in reducing the hazelnut areas, nor prevented the establishment of new hazelnut plantations. On the contrary, hazelnut planting areas continued to increase in provinces and districts where the removal was targeted. From 2002, when the policy of taking hazelnut areas out of production was first implemented, until the present, 1.1% of the number of producers and 0.6% of the area targeted for removal from production, has been achieved. The highest area of cases took place in Samsun Province with 83.4% (9.2 thousand decares). This was followed by Sakarya Province with 11.3% and Düzce Province with 3.3%. The most preferred alternative crops to hazelnuts are corn, kiwis and walnuts.

Key words: Hazelnut, hazelnut uprooting, alternative crops

Giriş

Dünyada 2017 yılı itibariyle, 672 bin hektar alanda 1 milyon ton fındık üretimi söz konusudur. Dünyanın en büyük fındık üreticisi konumunda olan Türkiye, dünya üretim alanının %65.3'üne, üretim miktarının ise %67.1'ine sahiptir. Dünya fındık üretiminde Türkiye'yi İtalya (%13.1), Azerbaycan (%4.3) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) (%2.9) izlerken, geriye kalan %12.6'lık pay diğer ülkelere aittir. Fındık veriminin yüksek olduğu ülkeler 2017 itibariyle 246 kg/da ile Ermenistan, 204 kg/da ile Çin ve 203 kg/da ile Yunanistan'dır. Dünya fındık üretiminde en fazla paya sahip olan Türkiye'nin verimi ise 2017 itibariyle dekara 154 kg dır (FAO, 2019).

Türkiye'de fındık ekonomik ve sosyal öneminden dolayı, 1964'den itibaren alım garantisi verilerek destekleme kapsamına alınmıştır. Bu tarihten sonra uygulanan destekleme politikasının da etkisiyle, fındık dikim alanları ilk yetiştirildiği illerin dışına genişleyerek sürekli artış göstermiştir. Fındık bahçelerinin, verimin daha yüksek olduğu taban arazide yaygınlaşması nedeniyle artan üretimden dolayı, 1980'den sonra bazı yıllar önemli miktarda fındık stokları oluşmaya başlamıştır. Fındık dikim alanlarının genişlemesi kaynak israfına yol açtığı gibi, taban arazide ülke ekonomisi açısından daha önemli başka ürünlerin yetiştirilmesine de engel teşkil etmiştir. Bu durum, fındık arzını kontrol etmeye yönelik politikaların oluşturulmasını zorunlu kılmıştır (Kılıç ve ark., 2005). Bu doğrultuda 1983'de çıkarılan 2844 sayılı kanunla, fındık üretiminin en uygun alanlarda yapılması ve üretimin talepteki gelişmelere göre yönlendirilmesi amaçlanmıştır (RG, 1983). Böylece fındıktan boşalacak alanlarda alternatif ürünlerin yetiştirilmesine imkân sağlanmış olacaktır.

Türkiye'de devlet tarafından fındıkta uygulanan destekleme alımı, Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Fiskobirlik) aracılığıyla 2001'e kadar devam etmiştir. Aynı yıl uygulamaya konulan ve Dünya Bankası tarafından finanse edilen "*Tarım Reformu Uygulama Projesiyle (TRUP)*", Türkiye'nin tarımsal destekleme sisteminde köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu projeye, fındık dâhil bitkisel ürünlerde alan bazlı doğrudan gelir desteği uygulamasına geçilmiştir. Bakanlar Kurulu tarafından 2009'da çıkarılan 15201 sayılı kararlar, "*Yeni Fındık Stratejisi*" uygulamaya konulmuştur (RG, 2009). Bu strateji kapsamında, üretime izin verilen alanlardaki fındık üreticilerine alan bazlı gelir desteği, üretime izin verilmeyen alanlardaki üreticilere ise fındık

bahçelerini sökmeleri karşılığında telafi edici ödeme desteği uygulaması başlatılmıştır.

Makalenin amacı, 2844 sayılı kanun ile daha sonraki yıllarda getirilen düzenlemeler sonrası uygulanan teşvik çerçevesinde sökülen fındık alanları ile fındıktan boşalan alanlarda tercih edilen alternatif ürünleri belirlemektir. Fındık üretim alanlarının daraltılmasının ve alternatif ürün uygulamalarının etkilerinin ortaya konulması, sürdürülebilir bir fındık üretim politikasının belirlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Çalışmada, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), ABD Tarım Bakanlığı (USDA), Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB), Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (GTB) ile Türkiye İstatistik Kurumuna (TÜİK) ait veriler kullanılmıştır. Fındık sökümü yapılan alanlara ait veriler; Artvin, Düzce, Giresun, Kastamonu, Kocaeli, Ordu, Rize, Sakarya, Samsun, Sinop, Trabzon, Zonguldak, Bartın ve Gümüşhane Tarım ve Orman Bakanlığı İl ve İlçe Müdürlüklerinden alınmıştır.

Türkiye'nin fındık üretim, tüketim ve dış ticaret durumu

Türkiye'de fındık üretim, tüketim ve ihracat miktarları ile yurt içi ve ihracat fiyatları yıllar itibariyle değişim göstermiştir (Çizelge 1). Fındık; üretici sayısı, üretim değeri, istihdam ve özellikle ihracat geliri açısından tarım ürünleri içinde daima önemli bir ürün olma özelliğini korumuştur. Türkiye'de uygulanan destekleme politikası kapsamında devletin belirlediği fiyattan fındık alım görevini, 1964'den 2002'ye kadar Fiskobirlik yapmıştır. Türkiye'de 2002'den sonra fındık arzını kontrol etmeye yönelik politikalara rağmen, üretim alanları artmaya devam etmiştir. Fındık üretimi, 2002/2006 döneminde yıllık ortalama 524 bin ton iken, %8.2'lik artışla 2012/2017 döneminde yıllık ortalama 567 bin ton olmuştur. Aynı dönemler içinde fındık ihracatında %4.9, tüketimde ise %47.1 oranlarında artışlar olmuştur.

Türkiye'de, yurt içi genel fiyat seviyesi ve döviz kuruna bağlı olarak, fındığın yurt içi ve ihracat fiyatlarında yıllar itibariyle belirli bir artış söz konusudur. Fındığın son yıllardaki yurt içi ve ihracat fiyatlarında, önceki yıllara göre ciddi artışlar olmuştur. Türkiye, dünya fındık üretiminde ilk sırada yer almasına rağmen, kişi başına fındık tüketiminde üretici olmayan birçok ülkenin altındadır. Türkiye'de yıllar itibariyle fındık tüketimi artmış, ancak nüfustaki artıştan dolayı kişi başına tüketim aynı oranda artmamıştır. Dünya fındık tüketiminin %91 gibi büyük bir bölümü Avrupa Birliği ülkeleri

tarafından gerçekleştirilmektedir. Dünya fındık tüketiminin %80’i çikolata ve şekerleme sanayinde ham madde olarak kullanılmaktadır (TMO, 2018).

Çizelge 1. Türkiye’de fındık üretim, tüketim, ihracat ve fiyat durumu

Yıl	Üretim (Bin Ton)	Tüketim (Bin Ton)	İhracat (İç olarak) (Bin Ton)	Yurt içi fiyatı (TL/kg)	İhracat fiyatı (\$/kg)
2002	600	80	157.60	1.67	2.3
2003	480	70	136.65	1.89	4.1
2004	350	60	134.56	2.50	8.0
2005	530	60	131.77	3.97	8.2
2006	661	80	158.58	3.76	5.1
2007	530	80	140.12	3.79	7.7
2008	801	100	134.66	3.78	4.8
2009	500	90	128.70	3.87	6.3
2010	600	100	149.61	4.23	6.3
2011	430	100	146.32	5.38	7.9
2012	660	130	161.46	5.47	5.8
2013	549	120	162.93	5.06	7.4
2014	450	80	147.10	9.38	12.9
2015	646	90	143.16	15.03	9.1
2016	420	90	133.76	10.54	8.0
2017	675	110	160.45	9.94	6.4
2002/ 2006	524	70	144	-	-
2007/ 2011	572	94	140	-	-
2012/ 2017	567	103	151	-	-

Kaynaklar: FAO, 2019; GTB, 2018; TÜİK, 2019

Türkiye’de fındık tarımı, ilk olarak Doğu Karadeniz bölgesindeki Ordu, Giresun ve Trabzon illerinde başlamış, daha sonra Batı Karadeniz ve Marmara bölgelerindeki illere yayılmıştır. Türkiye’de fındık yetiştiriciliği, 2017 yılı itibariyle 33 il ve 502 bin işletmede yapılmaktadır (TÜİK, 2019). Fındık sektöründe doğrudan ve dolaylı olmak üzere yaklaşık 4 milyon kişi istihdam edilmektedir (USDA, 2018). Fındık üretiminin 2012/2017 döneminde dörtte birini (%26.9) Ordu karşılamakta, bunu Sakarya (%15.5), Samsun (%14.3), Giresun (%13.2) ve diğer iller takip etmektedir (Çizelge 2).

Türkiye’nin fındık üretim politikası

Türkiye’nin dünya fındık üretim ve ihracatında önemli bir ülke olması, fındıkla ilgili stratejilerin ve ileriye dönük politikaların oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Türkiye’de fındıkta uygulanan fiyat

destekleme politikasının etkisiyle, özellikle 1980’den sonra bazı yıllar oluşan arz fazlası nedeniyle arz-talep dengesi bozulmuştur. Bu durum, fındık dikim alanlarının sınırlandırılmasını gündeme getirmiş ve bunun sonucu olarak 1983’de 2844 sayılı “*Fındık Üretiminin Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi*” hakkında kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla, izin alınmadan yeni fındık bahçelerinin kurulması ve belirlenen alanlar dışında mevcut fındık bahçelerinin yenilenmesinin yasaklanması, ayrıca arz fazlası olan üretim alanlarının arz açığı olan ürünlere kaydırılması amaçlanmıştır (RG, 1983). Bu kapsamda doğrudan gelir ödemesi çerçevesinde, Bakanlar Kurulu tarafından 24.04.2001’de 2218 sayılı “*Fındık Alanlarının Tespitine ve Sökülen Fındık Bahçeleriyle Birlikte Yerine Alternatif Ürün Yetiştireceklerin Desteklenmesine Dair Karar*” yürürlüğe girmiştir (RG, 2001). Buna göre, izin verilen alanlar dışında kalan fındık bahçelerinin sökülmesine ve söküm masraflarının devlet tarafından karşılanmasına karar verilmiştir. Karar kapsamında yaklaşık 150 milyon doların, fındık dışındaki alternatif ürünlerin yetiştirilmesi için kullanılması kararlaştırılmıştır (TZOB, 2010).

Fındığın desteklenmesi, Bakanlar Kurulu’nun 15.07.2009 tarih ve 2009/15201 sayılı kararıyla, “*Yeni Fındık Stratejisi*” adı altında yeniden düzenlenmiştir. Yeni düzenlemeyle, ruhsatlı alanlarda üretim yapan fındık üreticilerine “*Alan Bazlı Gelir Desteği*”, ruhsatsız alanlarda fındık yetiştiriciliği yapanlara ise alternatif ürünlere geçmeleri halinde “*Telafi Edici Ödeme*” yapılması kararlaştırılmıştır (RG, 2009). Kanun çerçevesinde birçok defa değişikliğe uğrayan ruhsatlı üretim alanları, 27.10.2009’da çıkarılan 15531 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’yla 14 ille sınırlandırılmıştır. Kararla, belirlenen ve ruhsat verilen alanlarda fındık yetiştiriciliği yapan ve fındık üretici belgesine sahip kamu kurum ve kuruluşları hariç, gerçek ve tüzel kişilere yılda bir defaya mahsus olmak üzere 2009, 2010 ve 2011’de her yıl için dekara 150 TL alan bazlı gelir desteği ödemesi yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca fındık alanlarının tespitine dair kararın, 1’inci maddesinde belirtilen il ve ilçelerdeki 1’inci, 2’inci ve %6’dan daha az eğimli 3’üncü sınıf tarım arazilerindeki bahçeler ile rakımı 750 metrenin üzerindeki ruhsatsız fındık bahçelerini sökerek, alternatif ürünlere geçen kamu kurum ve kuruluşları hariç, gerçek ve tüzel kişilere 2009-2012 yıllarında telafi edici ödeme yapılması kararlaştırılmıştır. Bu alanlarda, yeni fındık bahçelerinin tesis edilmesine ve

yenilenmesine izin verilmemektedir. Bu kapsamda ruhsatsız fındık bahçelerini sökerek, alternatif ürünlere geçen üreticilerden 2009/2010 üretim döneminde başvuranlara, ilk yıl için 300 TL, ikinci ve üçüncü yıllar için 150 TL olmak üzere 3 yılda dekara

toplam 600 TL, 2010/2011 döneminde başvuranlara ilk yıl için 300 TL, ikinci yıl için 150 TL olmak üzere 2 yılda dekara toplam 450 TL, 2011/2012 döneminde başvuranlara ise dekara 300 TL telafi edici ödeme yapılması kararlaştırılmıştır (RG, 2009).

Çizelge 2. Türkiye’de illere göre fındık üretim miktarları (ton)

İller	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2012/2017	
							Yıllık ortalama	(%)
Ordu	145353	178357	84874	200938	93030	213572	152687	26.9
Sakarya	118057	64540	94895	82708	77279	88840	87720	15.5
Samsun	88392	69392	73544	90857	67855	96240	81047	14.3
Giresun	101532	81342	31567	105023	37591	93339	75066	13.2
Düzce	81278	48295	69503	69344	54493	74350	66211	11.7
Trabzon	58767	44537	31065	39126	28978	41594	40678	7.2
Zonguldak	25890	19105	30148	22572	28428	30932	26179	4.6
Artvin	9414	14420	9346	6314	5022	4149	8111	1.4
Kocaeli	10524	8531	7323	7530	7033	11898	8807	1.6
Bartın	7016	5684	6688	6765	7153	5972	6546	1.2
Kastamonu	4993	5102	4231	5213	5769	6210	5253	0.9
Rize	1633	1377	1122	1303	881	1331	1275	0.2
Sinop	1024	1112	1078	1175	1080	1118	1098	0.2
Gümüşhane	903	876	878	723	483	500	727	0.1
Bolu	299	290	364	366	228	225	295	0.1
Diğerleri (18 il)	4925	6040	3374	6043	4697	4730	4968	0.9
Toplam	660000	549000	450000	646000	420000	675000	566667	100.0

Kaynak: TÜİK, 2019

Bakanlar Kurulu tarafından 2009’da çıkarılan 15201 sayılı karar, 10.04.2010 tarihinde yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle, fındık üretimine izin verilen alanlarda yer alan hazine ve orman arazisinde, kiralama ve tahsis yoluyla fındık üretimi yapan ve çiftçi kayıt sistemine kayıtlı üreticilerin destekleme ödemelerinden yararlanacakları ifade edilmektedir. Ayrıca belirtilen alanların dışında kalan yerlerde fındık üretimi yapan üreticilerin, kararda belirtilen destekleme ödemelerinden yararlanamayacakları vurgulanmıştır. İlgili kararla, son olarak 24.02.2011 tarih ve 1424 sayılı BKK’yla fındık üretimine izin verilen alanlar, Çizelge 3’de belirtildiği gibi yeniden düzenlenmiştir.

Türkiye’de yeni fındık stratejisinin (*Alan Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Üreticilere Telafi Edici Ödeme Yapılmasına Dair Karar*), 28.01.2013 tarih ve 2013/4245 sayılı BKK’yla 2012-2014 yıllarında da devam etmesi kararlaştırılmıştır. Karara göre, 22.11.2001 tarih ve 2001/3267 sayılı BKK’yla yürürlüğe konulan “Fındık Alanlarının Tespitine Dair

Karar’la belirlenen ve ruhsat verilen alanlarda fındık yetiştiriciliği yapan ve fındık üretici belgesine sahip kamu kurum ve kuruluşları hariç, gerçek ve tüzel kişilere 2012 için dekara 150 TL, 2013 için dekara 160 TL ve 2014 için dekara 170 TL alan bazlı gelir desteği ödemesi yapılması kararlaştırılmıştır.

Fındık alanlarının tespitine dair kararın 1’inci maddesinde belirtilen il ve ilçelerdeki (14 il, 105 ilçe) 1’inci, 2’inci ve %6’dan daha az eğimli 3’üncü sınıf tarım arazilerinde, ruhsatsız fındık bahçelerini sökerek alternatif ürünlere yer veren kamu kurum ve kuruluşları hariç, gerçek ve tüzel kişilere 2012-2014 yıllarında telafi edici ödeme desteği yapılması kararlaştırılmıştır. Telafi edici ödeme desteği, 2012 için başvuranlara ilk yıl için dekara 300 TL, ikinci ve üçüncü yıllarda ise her yıl için dekara 150 TL olmak üzere 3 yılda dekara toplam 600 TL, 2013 için başvuranlara, ilk yıl için dekara 300 TL, ikinci yıl için dekara 150 TL olmak üzere 2 yılda dekara toplam 450 TL, 2014 için başvuranlara ise dekara 300 TL olarak belirlenmiştir (RG, 2013).

Çizelge 3. Fındık üretimine izin verilen il ve ilçeler

İller	İlçeler
Artvin	Borçka, Arhavi, Hopa, Murgul
Düzce	Merkez, Akçakoca, Cumayeri, Gölyaka, Çilimli, Gümüşova, Yığılca, Kaynaşlı
Giresun	Merkez, Bulancak, Keşap, Tirebolu, Görele, Eynesil, Espiye, Dereli, Çanakçı, Güce, Doğankent, Yağlıdere, Piraziz
Kastamonu	Abana, Bozkurt, Cide, Çatalzeytin, İnebolu, Doğanyurt
Kocaeli	Kandıra
Ordu	Bütün ilçeler
Rize	Ardeşen, Fındıklı, Pazar
Sakarya	Kocaali, Karasu, Akyazı, Hendek, Ferizli, Karapürçek, Kaynarca
Samsun	Çarşamba, Terme, Ayvacı, Salıpazarı, 19 Mayıs, Tekkeköy, Alaçam, Yakakent, İlkadım, Bafra, Asarcık, Canik, Atakum
Sinop	Merkez, Ayancık, Türkeli, Erfelek, Gerze, Dikmen
Trabzon	Bütün ilçeler
Zonguldak	Alaplı, Ereğli
Bartın	Merkez, Amasra, Kurucaşile, Ulus
Gümüşhane	Kürtün

Kaynak: RG, 2011

Sökülen fındık alanları ve alternatif ürünler

Türkiye’de alternatif ürün projesiyle, 81 bin üreticiye ait 176 bin hektar fındık bahçesinin sökülmesi hedeflenmiştir (TOB, 2018). Sökülen alanlarda fındık yerine önerilen alternatif ürünler; ayçiçeği, mısır, silajlık mısır, açıkta sebze, örtü altı sebze, soya fasulyesi, kolza, fiğ, üzümü meyve, çilek, kivi, Trabzon hurması, yonca, kuşburnu, süs çalıları, sarımsak, aromatik ve tıbbi bitkilerdir (Akdamar, 2001).

Fındık üretim alanlarının sınırlandırılmasıyla ilgili yönetmelik 1989’da yürürlüğe girmesine rağmen, fındık sökülmesine 2002’den sonra başlanmıştır. Alternatif ürün projesi kapsamında, 2002-2014 arasında 929 işletmede fındık sökülmesi yapılmıştır. Türkiye’de işletme sayısı olarak, fındık sökülmesi yapılan iller arasında ilk sırayı %73.5 ile Samsun almaktadır. Bunu Sakarya (%15.7), Düzce (%7.3) ve Ordu (%1.8) takip etmektedir. Buna göre, Türkiye’de ilgili kanun gereğince fındık sökülmesi gerçekleştiren işletmelerin tamamına yakını (%98.3) Samsun, Sakarya, Düzce ve Ordu’daki işletmeler oluşturmaktadır. Türkiye genelinde sökülmesi gerçekleştirilen 11033.9 da fındık üretim alanının %83.4’ü Samsun, %11.3’ü Sakarya, %3.3’ü Düzce ve %1.2’si Ordu’ya aittir. Giresun, Kastamonu, Kocaeli, Zonguldak ve Rize’de ise fındık sökülmesi azdır. Sökülmenin yapılacağı iller arasında olmalarına rağmen, Artvin, Sinop, Trabzon, Bartın ve

Gümüşhane’de fındık sökülmesi gerçekleşmemiştir (Çizelge 4).

Alternatif ürün projesi kapsamında, fındık sökülmesinde hedeflenen üretici sayısının %1.1’ine, hedeflenen alanın ise ancak %0.6’sına ulaşılabilmektedir. Projedeki hedefin sağlanamamasında; piyasaya müdahalenin sürmesi nedeniyle fındıkla ilgili yüksek fiyat beklentisinin devam etmesi, alternatif ürün desteğinin üreticileri tatmin etmemesi, fındık üreticilerinin bir kısmının il ya da ilçe merkezlerinde ikamet etmeleri, alternatif ürünlerin fındığa göre daha çok zaman ve işgücü gerektirmesinin etkili olduğu belirtilmektedir. Diğer başarısızlık nedenleri olarak; fındık üretim alanlarının bir kısmının kadaastro geçmemiş ya da orman vasfını yitirmiş alanlar içinde olması nedeniyle üreticilerin arazisini kaybetme endişesi taşıması, alternatif ürünlerle ilgili depolama ve pazarlama endişesi ve alternatif ürünlerin fındık kadar gelir getirmeyeceği görüşünün hâkim olması sayılabilir (TZOB, 2010).

Türkiye’de sökülmesi yapılan fındık alanlarında en fazla tercih edilen alternatif ürün dane mısırdır. Diğer alternatif ürünler; kivi, ceviz, yem bitkileri (fiğ, silajlık mısır, yonca, yulaf karışımı), soya, buğday, kanola, ayçiçeği, elma, armut, domates, karışık sebze ve çeltiktir. En fazla sökülmesi yapılan Samsun, Sakarya ve Düzce’de alternatif ürün olarak silajlık mısır ve diğer yem bitkileri öne çıkmaktadır (Çizelge 4).

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de fındıkta uygulanan destekleme politikasının etkisiyle, artan üretime paralel olarak ihracat ve iç tüketim aynı oranda artırılamamıştır. Bunun sonucu olarak, özellikle 1980’den sonra fındık arzı talebin üzerine çıkmış ve arz-talep dengesi bozulmuştur. Bu durum ihracat ve iç tüketimi artırmaya yönelik geliştirilen politikalarla birlikte, mevcut fındık alanlarının daraltılmasının da gerekli olduğunu gündeme getirmiştir. Bu kapsamda, arz fazlası fındık alanlarının sökülerek arz açığı olan ürünlere kaydırılması ve alternatif ürünlere yer veren üreticilere telafi edici ödeme yapılmasına yönelik teşvik uygulamasına başlanmıştır. Ancak telafi edici ödemeye rağmen, fındık alanlarında azalma olmadığı gibi, ihracat ve iç tüketim miktarlarında da istenen düzeyde artışlar olmamıştır. Bu dönemde, sökülmesi için hedeflenen işletme sayısı ve alanın çok azına ulaşılmıştır. Dolayısıyla sökülmesiyle ilgili telafi edici ödeme politikasının, fındık alanlarının daraltılmasıyla ilgili hedefin sağlanmasında etkili olduğu söylenemez

Çizelge 4. Türkiye’de illere göre sökümlü yapılan fındık alanları ve alternatif ürünler (2002-2014)

İller	İlçeler	İşletme sayısı	Sökülen alan (dekar)	Alternatif ürünler
Düzce	Merkez	34	167.8	Silajlık mısır, yem bitkileri, yonca, fiğ, armut
	Çilimli	16	104.1	
	Gölkaya	4	17.3	
	Gümüşova	2	10.0	
	Kaynaşlı	6	14.5	
	Cumayeri	6	46.5	
Toplam		68	360.2	
Giresun	Bulancak	1	3.0	Domates
Kastamonu	Cide	1	1.0	Elma
Kocaeli	Kandıra	8	67.9	Mısır
Ordu	Gülyalı	2	7.0	Kivi, ceviz, buğday, mısır, karışık sebze
	Fatsa	7	46.8	
	Ünye	6	46.4	
	Merkez	1	10.6	
	Korgan	1	22.1	
Toplam		17	132.9	
Rize	Fındıklı	1	1.6	Kivi
Sakarya	Akyazı	25	262.4	Mısır, ceviz
	Hendek	74	604.1	
	Ferizli	8	78.9	
	Söğütlü	5	76.3	
	Geyve	3	18.5	
	Merkez	3	16.6	
	Sapanca	3	22.0	
	Karapürçek	7	86.4	
	Karasu	8	48.8	
Kaynarca	7	27.8		
	Kocaeli	3	8.4	
Toplam		146	1250.2	
Samsun	Merkez	1	12.1	Soya, çeltik, yem bitkisi (fiğ, dane mısır, silajlık mısır, yulaf karışımı), buğday, kanola, ayçiçeği
	Çarşamba	293	3627.1	
	Salıpazarı	112	813.1	
	Tekkeköy	9	87.3	
	Terme	266	4644.4	
	Ayvacık	1	11.0	
	19 Mayıs	1	3.0	
Toplam		683	9198.0	
Zonguldak	Ereğli	1	7.0	Kivi, ceviz
	Alaplı	3	12.1	
Toplam		4	19.1	
Artvin	Söküm yok			
Sinop	Söküm yok			
Trabzon	Söküm yok			
Bartın	Söküm yok			
Gümüşhane	Söküm yok			
Genel Toplam		929	11033.9	

Kaynak: TOB, 2017

Fındık alanlarının daraltılması amacıyla getirilen telafi edici ödeme uygulamasına 2014’den sonra son verilmiştir. Fındık alanlarının daraltılmasıyla ilgili belirlenen hedefe ulaşmak için, telafi edici ödeme miktarı fındık ile alternatif ürünler arasındaki kâr farkını göz önüne alacak şekilde yeniden düzenlenmelidir. Bu amaçla öncelikle yapılacak alan çalışmalarıyla, fındık ve alternatif ürünlerde üretim maliyeti ile birim alana düşen kârın belirlenmesi gerekir. Alternatif ürünlerin en az fındık kadar kârlı olmasının yanı sıra, alternatif ürünlere belli bir süre satın alma garantisinin verilmesi sağlanabilir. Ayrıca alternatif ürünlerin ihracat imkânı bulunan ürünlerden seçilmesine öncelik verilmesi önemlidir. Fındık üreticilerinin alternatif ürünlerin yetiştiriciliği konusundaki bilgi eksikliklerinin giderilmesi için, ilgili kurumlar tarafından eğitim faaliyetleri düzenlenmelidir. Türkiye’de fındık üretici örgütlerini de içine alan ve büyük ölçüde ihracata dönük, sürdürülebilir bir fındık üretim planlamasının önemini göz ardı etmemek gerekir.

Yeni fındık stratejisi sonrası devletin fındık piyasasından çekilmesi, fındık üreticilerinin piyasadaki tüccarlarla karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Hâlbuki etkin bir tarımsal örgütlenmenin varlığı, özellikle küçük fındık üreticileri için büyük önem taşımaktadır. Üreticilerin serbest piyasada güçlü olabilmeleri, üretici örgütlerinin pazarlamada daha etkin rol almalarına bağlıdır. Bu bağlamda tarımsal desteklerin üretici örgütleri aracılığıyla verilmesi bir araç olarak düşünülebilir. Arz fazlası olan yıllarda ise piyasa dengesinin sağlanmasında, devletin iç ve dış piyasada aktif rol almasının gereği kaçınılmazdır.

Türkiye’nin dünya fındık üretimi ve ihracatındaki üstün konumu devam etmesine rağmen, rakip ülkeler üretim ve ihracatlarını hızla artırmaktadırlar. Dolayısıyla diğer ülkelerin üretimlerini artırma stratejilerine karşı tedbirler alınmazsa, Türkiye’nin fındık üretimindeki üstünlüğünden dolayı ihracatta sağladığı avantajlı konumunun gelecekte de devam etmesi kolay olmayacaktır. Bu bakımdan Türkiye’nin, fındıkta verim ve kalite artışına öncelik vermesi ve buna yönelik teşvik politikalarını geliştirmesi öncelikli hedefler arasında yer almalıdır.

Kaynaklar

Akdamar, M., 2001. Alternatif Ürün (Ürün Geçiş) Programı. T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Eğitim Semineri Notları, Ankara.

- FAO, 2019. Food and Agriculture Organization. <http://www.fao.org/faostat/en/#data>, (Erişim tarihi: 26.06.2019).
- GTB, 2018. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2017 Yılı Fındık Raporu. Nisan 2018, Ankara, file:///C:/Users/Exper3/Desktop/2017%20F%20C4%B1nd%20C4%B1k%20Raporu.pdf, (Erişim tarihi: 15.07.2018).
- Kılıç, O., Cinemre, H.A., Ceyhan, V., Bozoğlu, M., 2005. Samsun ili Çarşamba ve Terme ilçelerinin ova kesiminde fındığa alternatif üretim planlaması. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Teknolojik Araştırma Projesi, Proje no: TAP-012.
- Resmi Gazete, 1983. Fındık Üretimini Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi Hakkında Kanun. Kanun No: 2844, Kabul Tarihi: 16.06.1983.
- Resmi Gazete, 2001. Fındık Alanlarının Tespitine Dair Kararın Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar. Karar Sayısı: 3267, Karar Tarihi: 27.11.2001.
- Resmi Gazete, 2009. Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Üreticilere Telafi Edici Ödeme Yapılmasına Dair Karar. Karar Sayısı: 27289, Karar Tarihi: 15.07.2009.
- Resmi Gazete, 2011. Fındık Alanlarının Tespitine Dair Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar. Karar Sayısı: 27389, Karar Tarihi: 24.02.2011.
- Resmi Gazete, 2013. Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Üreticilere Telafi Edici Ödeme Yapılmasına Dair Karar. Karar Sayısı: 4245, Karar Tarihi: 30.01.2013.
- TMO, 2018. Toprak Mahsulleri Ofisi. 2013/08 Sayılı Fındık Bülteni. <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/bultenler/2013/0508findikbuln.pdf>, (Erişim tarihi: 15.05.2018).
- TOB, 2017. Tarım ve Orman Bakanlığı Artvin, Düzce, Giresun, Kastamonu, Kocaeli, Ordu, Rize, Sakarya, Samsun, Sinop, Trabzon, Zonguldak, Bartın ve Gümüşhane İl ve İlçe Müdürlükleri Kayıtları.
- TOB, 2018. Tarım ve Orman Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-61680c.pdf> (Erişim tarihi: 13.05.2018).
- TÜİK, 2019. Türkiye İstatistik Kurumu, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>, (Erişim tarihi: 26.06.2019).

TZOB, 2010. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Zirai ve İktisadi Rapor 2007-2010. Ankara, <https://www.tzob.org.tr/zirai-iktisadi-raporlar>, (Erişim tarihi: 16.05.2018).

USDA, 2018. United States Department of Agriculture, Turkey Tree Nuts Annual Report 2014. Gain Report Number: TR4037. https://gain.fas.usda.gov/Recent%20GAIN%20Publications/Tree%20Nuts%20Annual_Ankara_Turkey_10-16-2014.pdf, (Erişim tarihi: 14.05.2018).